

In Memoriam, Creu Casas i Sicart

La Dra. Creu Casas i Sicart encapçalà la presentació de la meua candidatura i llegí la contestació al meu discurs d'ingrés com Acadèmic numerari d'aquesta Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, l'octubre de 1991. Ara, en la trista circumstància del seu decés, per encàrrec de la Junta de Govern em correspon fer, en aquesta sessió pública extraordinària "in memoriam", el seu comiat que inclou la seva biografia i recordança. Intentaré així ser fidel a la seva amistat i traslluir el fons personal i científic de la seva obra i validesa científica.

Per sort vaig tenir moltes oportunitats de tractar i conèixer amb la Dra. Creu Casas. Primer a l'època d'estudiant de Farmàcia quan ella era Professora Adjunta de Fanerogàmia, amb el Dr. Taurino Mariano Losa España, catedràtic de Botànica i membre fundador d'aquesta Reial Acadèmia. Més tard, ja en la seva maduresa, fôrem companys de Facultat a la Universitat Autònoma de Barcelona, ocupant ella la Càtedra de Botànica i, en el meu cas, la de Fisiologia Vegetal. A més, en diverses ocasions, vaig tenir l'oportunitat de parlar amb companys de carrera de la seva promoció i he tingut, a més a més, l'ajuda inapreciable i ben efusiva de la seva família, de la seva filla Roser Puig Casas i el seu gendre, Aureli Álvarez, també company meu de Facultat, en aquest cas a Geologia. Tampoc voldria oblidar la bona disponibilitat i informació detallada i al dia donada pels membres de la Unitat de Botànica de la UAB, càtedra i unitat que amb tanta dignitat, categoria i encert va saber dirigir ella. De gran ajuda m'ha estat també la biografia que sobre ella ha escrit Xavier Duran dins la col·lecció de biografies de la Fundació Catalana per a la Recerca. Així i en aquest sentit, d'entrada, vull agrair públicament tota l'ajuda rebuda i el grau de desprendiment i amical generositat mostrat en la tramesa d'aquesta valuosa informació. Tot i això, en tot cas, qualsevol error o deficiència en aquesta exposició es únicament atribuïble a la meua imperícia o per desconeixement propi.

Anys de formació i consolidació universitària

En la formació i determinació del futur i la vocació d'una persona intervenen molts de factors. La família i el seu pes, les circumstàncies de cada època i moment històric, l'educació rebuda, l'esforç personal, el caliu i tria de les amistats, l'encert en cada oportunitat electiva o disjuntiva i una vocació definida de la pròpia identitat i del coneixement dels altres i de si mateix en són alguns dels més decisius. Encara més complicat és quan, dins una generació, s'escauen turbulències generals, inclosa una guerra civil, com fou malauradament el cas de la generació que ara ens ocupa, que correspongué a la dels meus pares i de la Dra. Creu Casas. En aquest darrer cas, a la injustícia general s'afegeixen inevitablement les frustracions i dificultats personals i familiars. Però, sortosament, sempre acaba surant l'esperit de superació i el bàlsam de la tolerància i la llibertat. Tots aquests aspectes formen part així de l'entrellat vital de la generació que ara ens ocupa.

Creu Casas i Sicart va néixer a Horta, el 26 d'abril de 1913. Provenia d'una família de menestrals lligada fonamentalment a la pagesia, per les dues branques, paterna i materna. L'avi patern conreà la vinya i feu de traginer de llenya a Horta, mentre que els avis materns foren masovers a Vilanova i la Geltrú. Filibert Casas i Duran, pare de la Dra. Creu Casas fou jardiner molt amatent de la seva tasca.

Sens dubte la dedicació del pare a la jardineria, la cura i coneixement que hi posava en el seu treball i deures, i les successives cases benestants per les quals treballà jugaren un paper decisiu en la futura vocació científica d'aquella noieta tímida, inquieta i pudorosa, en contacte sempre directe amb la naturalesa, amb la visió diària de l'arranjament geomètric i aromes esplendents dels jardins i la disponibilitat cultural de les famílies per les quals treballà la seva família dins l'àrea urbanística i arquitectònica llavors encara lliure i oberta a la muntanya del Tibidabo, el parc de l'Oreneta, Pedralbes i la Bonanova. Can Patxot, la llar del mecenes Rafael Patxot i Jubert, marcà les fites essencials de l'època infantil i de la joventut.

No menys important fou l'encert en l'elecció del centre pels seus estudis, l'Institut Tècnic Eulàlia. L'educació és una de les peces més bàsiques en la formació de les persones i en la viabilitat i to general d'un país, ja que pot crear fàcilment un món de rutina i obvietats o, per contra, pot ajudar a prendre coneixement del món, dels fets i del seu caràcter, i ajudar així a millor definir la idiosincràsia personal i l'ajustament a la realitat i la seva polivalència. Aquesta fou, en efecte, la tònica i modernitat que introduí l'Institut Tècnic Eulàlia. Allà adquiriria una bona educació i establiria les primeres amistats fondes i sinceres.

Un altre moment crític fou, en acabar el batxillerat, la decisió sobre la continuïtat en els estudis i, presa aquesta, l'elecció de carrera. Els mitjans econòmics familiars eren molt limitats. Tampoc era habitual, en aquella època, la formació universitària per a les dones. Tot i tenir ben present la poca disponibilitat futura per poder disposar d'una oficina de Farmàcia pròpia, un segon gran encert fou encaminar el seus estudis vers la Farmàcia que li donaria unes bases molt sòlides per al coneixement científic de les plantes i, ensems, li assegurarien una formació pel seu futur professional. A més a més ho complementaria amb l'estudi d'infermeria a la Santa Madrona. En aquest sentit li degué ser molt identificatiu l'ex-libris de Rafael Patxot que deia "per molt que sàpigues és molt més lo que ignores".

En tot cas, pel mig es creuà el trasbals i cruces de la guerra civil. Finalment, ja acabada la guerra, es va poder llicenciar en Farmàcia l'any 1948.

La primera ocasió professional la trobà a la Farmàcia de Lluís Boada, a la plaça Bonanova, de la qual en fou regent. Però seria a la Farmàcia de l'Aliança on realitzaria una llarga i fructífera etapa professional al llarg de 27 anys fins que trobà una mínima i estable possibilitat acadèmica dins la Universitat.

Aquest és també un altre fet determinant de la seva vida i vocació, el del món de les plantes i de la botànica. Des de l'època d'estudiant s'introduiria decididament en l'estudi de la botànica. Ja de petita recol·lectava plantes i inicià un herbari. Un amic de la família, Joan Santamaria, li regalà una premsa de ferro per assecar plantes per a l'herbari i un exemplar del llibre de Gaston Bonnier per a classificar-les. Res millor, dins la pobresa i circumstàncies d'aquells moments, per obrir i refermar una vocació científica incipient.

Un altre tret molt distintiu de la Dra. Casas fou la fermesa i energia del seu tremp temperamental i el valor en les decisions. Així, en aquells primers anys difícils per a la seva definició i bona formació dins la Botànica, sabé trobar el coneixements i l'amistat de les persones més afins dins les possibilitats limitades d'aquell camp i moment a Catalunya. Entre les joves promeses cal recordar a Ramon Margalef, Pere Montserrat, Josep Vives, Oriol de Bolòs i entre els mestres a Josias Braun-Blanquet, Pius Font i Quer, Antoni de Bolòs Vayreda i Prudenci Seró. Sempre més guardaria un gran record de la persona i obra de Font i Quer a qui consideraria el seu mestre i mentor.

Un altra decisió encertada de la Dra. Casas fou veure el futur i possibilitats dels estudis briològics a Catalunya que, amb el temps, la situarien en la primera personalitat científica, en aquest camp i especialització, en el nostre país. Fou una tasca llarga i soferta, amb moltes excursions de camp, recollida de mostres i hores contínues d'observació, classificació i estudi en el laboratori. Tingué sempre, a més, l'ajuda inapreciable del seu marit, Ramon Puig i Argemí, amb qui ràpidament s'establiria una gran afinitat, a la Farmàcia de l'Aliança on ell n'era l'administratiu. Ja sempre més, fins a la seva mort prematura, compartirien la passió comuna per a la natura i l'acompanyaria a la recollida de mostres. La seva filla Roser aviat s'inclouria en aquest pelegrinatge botànic. Encara ben vius estan en na Roser els records de petita quan la seva mare feia la tesi sobre la briologia del Montseny i aprofitaven les vacances d'estiu, amb estades a diversos poblets (Seva, Moscaroles, Campins), que la mare escollia estratègicament en els diferents anys, com a base de la recollida de mostres. Una altra amistat també decisiva en el seu camp seria la de Valia Allorge, amb qui també realitzaren plegades diverses excursions de mostreig

El Dr. Taurino Mariano Losa li obrí les portes del laboratori dins la càtedra de Botànica de la Facultat de Farmàcia i li oferí la possibilitat d'una plaça de Professora Adjunta de Fanerogàmia dins l'estructura transitòria d'aquella època. Prou que ho sabé ella aprofitar! I va dividir els seus esforços professionals i de necessitats monetàries a l'Aliança junt amb la seva recerca i responsabilitats a la Facultat. Prèviament havia ja anat a comprar a la plaça i tingut cura del dia a dia familiar.

Fou en aquella època quan la vaig conèixer essent jo un estudiant iniciàtic de Farmàcia. Fou l'any 1959 a segon curs, a Criptogàmia, i l'any següent a tercer, a Fanerogàmia. Les classes teòriques del programa les donava el Dr. Losa, mentre que la Dra. Casas s'ocupava de les pràctiques i, molt activament, de les excursions botàniques. En el curs de Fanerogàmia, malauradament el Dr. Losa patí greus disfuncions estomacals per les quals fou operat i que, en pocs anys, el portarien a la mort. La Creu Casas substituí molt dignament les seves classes de Fanerogàmia. Recordo especialment la cura que posava en la precisió i descripció de la planta i el seu lèxic i en parlar-nos dels indrets de Catalunya on es trobava cada espècie.

No fou fins a finals del anys 60, amb la reforma universitària de Manuel Lora Tamayo, quan es presentaren noves possibilitats amb la creació del cos de Professors Agregats i un increment de les Càtedres universitàries. L'any 1967 Creu Casas guanyava per oposició la plaça de Professora Agregada de Fitogeografia de la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona.

Veié així complit el seu somni i vocació científica. Deixà la direcció de la Farmàcia de l'Aliança i es dedicà totalment a la Universitat i la seva tasca científica, ara amb un contacte molt estret amb l'equip del Dr. Oriol de Bolòs. Entre el membres d'aquest equip cal destacar Josep Vigo, Àngels Cardona (que seria després, a la jubilació de la Dra. Creu Casas, la seva successora de la càtedra de la UAB fins a la seva mort molt prematura) i Xavier Llimona. Però, aviat, a principis de 1970, se li presenta una nova possibilitat, la de la consolidació de la seva vocació universitària amb una càtedra. Opta així al concurs d'accés a la Càtedra de Botànica de la nova Universitat Autònoma de Barcelona que guanyarà netament pels seus mèrits científics.

Serà la seva gran oportunitat científica i de mestratge. Allà hi establirà arrels sòlides i ben fondes. Canviarà la seva residència des del carrer Cucurulla, de Barcelona, cap a Bellaterra. Viurà així propera al campus de la UAB i es dedicarà a formar i crear un equip de botànics dins aquella universitat d'esperit jove i empena de futur actiu, enfortint i avançant dins la seva especialitat, la briologia, en la que ja n'era la personalitat més destaca a nivell nacional.

Ara, en plena maduresa personal i científica, podrà realitzar la tasca des de temps anhelada de dedicació completa a la botànica i la seva recerca. Aviat, sortosament, coincidirà també amb la nova circumstància històrica de la transició política del país vers un context democràtic i de noves llibertats per al conjunt del país i més amatent a la idiosincràsia de Catalunya. L'entrada dins la Comunitat Europea i les noves subvencions que arriben donen també un respir i nou impuls als fons dedicats a la universitat i a la recerca. I bé que de nou ho sabé aprofitar ella!

Forma un equip estable de recerca, impulsa la Briologia. I intenta donar una projecció general als seus estudis que abraçaran Catalunya, les Illes Balears i la península sencera, inclosa Portugal. El temps és curt i li arriba aviat la jubilació, l'any 1983. Però, primer com emèrita honorífica i després ja per contracte, continuarà amb el seu dia a dia en el laboratori i en la catalogació global dels seus estudis fins pràcticament uns pocs mesos abans de la seva mort en edat avançada, als 94 anys.

Vocació científica, vida professional i abasta de la seva obra

Per fer-nos una imatge fidedigna de l'abast de la seva obra recordem els punts centrals de les seves actuacions, l'empenta i energia que donà a les seves activitats professionals i científiques, les societats i institucions científiques de que formà part i la coherència del conjunt de la seva recerca.

La vocació científica de la Dra. Casas es manifesta molt clarament des de petita com ja hem indicat al principi. L'observació directa de la naturalesa i la cura i amorosiment en l'ordenació dels jardins per part del pare en foren elements essencials determinants del seu futur en el camp de la botànica. A l'època estudiantil ja encaminà ben clarament les seves energies i anhels en aquest sentit. Font i Quer en fou sempre el seu model i mentor. També en l'època pobre i gris de resistència de la postguerra assistí a les reunions i sessions científiques de diverses filials de l'Institut d'Estudis Catalans, que llavors s'havien de fer, dins la clandestinitat, en cases particulars.

És en totes aquestes circumstàncies i dificultats on refermaria la seva vocació i definiria la seva personalitat com a dona i com a científica. Voluntat, empenta, decisió i energia en foren elements bàsics. I continuïtat en el treball i en la dèria per a les molses i les hepàtiques que encaminarien ja ben clarament el seu futur. Mostrà també sempre una gran responsabilitat en les seves decisions i tasques que feu possible el seu amor per la farmàcia i la dedicació exhaustiva al camp de la botànica. Avui podem valorar plenament els dos aspectes. La seva tasca en la direcció de la Farmàcia hospitalària a l'Aliança i la seva dedicació docent al camp de les plantes primer dins la Facultat de Farmàcia i la de Biologia de la Universitat de Barcelona i després, en la seva plenitud, a la seva Càtedra a la Facultat de Ciències de la UAB.

Aviat seria reconeguda la seva categoria i passà a formar part de l'Institut d'Estudis Catalans i de la nostra Reial Acadèmica de Farmàcia de Catalunya. A més, en tots aquests càrrecs i aspectes en seria una dona pionera.

Veiem així els trets més importants de la seva obra i significació general.

El corpus del treball científic de la Dra. Casas està recollit en més de dues-centes publicacions, al llarg de més de cinquanta anys, majoritàriament en revistes especialitzades, nacionals i internacionals,. Entre elles cal remarcar revistes molt específiques en el camp de la briologia, com *Journal of Briology*; *The Bryiologist*; *Cryptogamie*, *Bryologie*; *Lindbergia*. Dirigí un total de 12 tesis doctorals i presentà

nombroses comunicacions a congressos. Si bé gran nombre d'aquestes publicacions són obra directa del seu esforç personal, sabé també formar, implicar i estimular a altres investigadors i crear un equip de briologia, especialment en la seva etapa a la UAB. Sense exageració es pot afirmar que, amb gran mereixement, ha estat la personalitat més destacada dins el camp de la briologia a Catalunya i la Península Ibèrica en el segle XX

Així, a més de la seva obra personal, va saber encaminar tesis i treballs de prospecció general. L'herbari BCB (Botànic Ciències Bellaterra) del laboratori de Briologia de la Universitat Autònoma de Barcelona inclou més de 50.000 mostres (40.000 molses i 10.000 hepàtiques). El nucli central de l'equip que va dirigir el formaren Montserrat Brugués i Rosa Maria Cros, a la UAB, junt amb l'estreta col·laboració que s'establiria amb Cecília Sérgio de la Universitat de Lisboa (Portugal), a més de l'antiga col·laboració amb Valia Allorge.

Des de 1969 fou la directora i revisora del Grupo de Intercambio de Briòfitos ("Brioteca Hispánica"). Fou també la impulsora, directora i organitzadora de les "Reuniones de Briología" que amb caràcter bianual des de 1971 es celebrarien a diferents localitats d'Espanya. El 1987 va promoure la fundació de la "Sociedad Española de Briología" (SEB) de la qual en fou elegida presidenta. A nivell internacional fou membre per elecció de la "Société d'Echange de Muscines" (SEM).

Si considerem amb perspectiva de conjunt la seva obra de recerca, molt significatiu de la seva maduresa i coherència científica són els estudis realitzats dins el marc dels projectes de l'IEC sobre la "Cartografia de Briòfits de la Península Ibèrica i les Illes Balears, Canàries, Açores i Madeira". En els seus darrers anys aplegà i culminà la publicació de la "Flora dels Briòfits dels Països Catalans" amb el vol I sobre les Molses (Institut d'Estudis Catalans, 2001) i el vol. II sobre Hepàtiques i antocerotes (Institut d'Estudis Catalans, 2004). En vida veié publicada també la versió anglesa "Handbook of Mosses of the Iberian Peninsula and the Balearic Islands" (Institut d'Estudis Catalans, 2006). Cal també destacar la publicació de la llista roja de briòfits de la península Ibèrica, feta també pel mateix equip, publicada per l'Instituto da Conservação da Natureza de Lisboa el 1994 ("Lista Vermelha dos Briòfits da Península Ibérica") i la posterior actualització a *Linbergia* 31: 109-126 (2006).

L'esforç i continuïtat en la seva vocació i la magnitud i coherència dels seus estudis sistemàtics en el camp de la briologia li donaren un reconeixement general. Entre les distincions que rebé podem indicar les següents:

- Membre de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans, des de 1978
- Medalla Narcís Monturiol al Mèrit Científic de la Generalitat de Catalunya, 1983
- Membre Emèrit de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), 1983
- Membre Honorífic de l'Institut Català d'Història Natural (ICHN), filial de l'IEC, 2002
- Premi Crítica Serra d'Or, 2002, per "Flora dels briòfits dels Països Catalans. I. Molses"
- XIII Premi Fundació Catalana per a la Recerca, 2002

La seva sòlida i tenaç tasca al llarg dels anys en el camp de la farmàcia i de la botànica fou també reconeguda per la nostra Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. Així fou elegida Acadèmica corresponent el 13 de maig de 1958, prenent possessió el 22 de juny de 1960, amb el treball d'ingrés "La flora Muscinal en el Montseny". El 22 de juny de 1978 fou elegida Acadèmica numerària, prenent possessió el 10 de novembre de 1983 de la medalla n. 19 que havia correspost anteriorment al botànic Dr. Antoni de Bolòs Vayreda. El discurs d'ingrés versà sobre "Alguns aspectes moderns de la briologia". El 1992 passà a acadèmica numerària emèrita. L'any 1993 li correspongué el discurs inaugural de curs que ens il·lustrà amb la seva visió sobre "Els briòfits de la Península Ibèrica". Estava adscrita a la secció 2a de Ciències Biològiques i Biotecnologia que m'honoro en presidir actualment.

Al llarg de tot aquest anys de pertinença a la Reial Acadèmia de Farmàcia sempre es mostrà molt activa i amatent a les activitats de l'Acadèmia, amb gran entusiasme participatiu i rigor científic i professional. Formà part de la Junta de Govern dels triennis 1986-88 i 1989-91 amb el càrrec de censor. Pels seus mèrits personals, acadèmics i científics, el 28 de juny de 2004 fou elegida Acadèmica d'Honor, prenent possessió el 17 de gener de 2005.

Ens deixà el 20 de Maig de 2007 a l'edat de 94 anys.

Ens queda la solidesa de la seva obra treballada amb gran vocació, empenta i decisió per superar totes les dificultats i el model del seu rigor i esforç personal per fer-se un camí i aplanar un camp científic llavors encara poc transitat i del que va saber donar les bases del coneixement ecològic i de sistematització per a l'estudi modern de la briologia. Que descansi en pau i en el nostre bon record amb l'expressió del nostre sentiment i condol a la seva estimada família.

Joan Barceló Coll